

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(м. Харків, 27 травня 2016 року)

Випуск 7

Харків
«Право»
2016

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

П68

Редакційна колегія:
С. О. Гриненко (голов. ред.),
І. М. Зеленська, О. Ю. Костін,
Д. І. Тарасенко, М. М. Юрлов

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.

П68 **Правове** забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 трав. 2016 року) / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – Вип. 7. – 382 с.

ISBN 978-966-937-026-6

Збірник містить тези доповідей і виступів науковців, практичних працівників та курсантів, присвячених проблемам реформування правоохоронної системи, соціального захисту працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, учасників АТО та осіб, звільнених з військової служби; проходження військової служби, забезпечення законності та відповідальності військовослужбовців; договірної роботи в Службі безпеки України; представництва інтересів СБ України та інших правоохоронних органів у судах; проблемним питанням правозастосовної діяльності, які виникають у практиці оперативних підрозділів та органів досудового розслідування; забезпечення інформаційної безпеки та боротьби з тероризмом й іншим питанням правового забезпечення оперативно-службової діяльності.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71,

телефон/факс (057) 700-34-55

E-mail: lpuk.kharkov@gmail.com

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України, 2016

© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-026-6

При закритті провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК воно закривається не в цілому, а щодо особи. Розслідування ж продовжується з метою встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та притягнення її до кримінальної відповідальності.

Закриття кримінального провадження щодо підозрюваного за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК цілком реабілітує особу і надає їй право на відшкодування шкоди в порядку і на підставах, визначених Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Кошель Аліна Вікторівна

аспірантка кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ З МАТЕРІАЛАМИ НС(Р)Д ДО ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінального провадження виступає важливою гарантією захисту їх прав, свобод та законних інтересів і носить полістадійний характер. У правозастосовній практиці виникають проблеми реалізації цього права у зв'язку з ознайомленням з матеріалами НС(Р)Д до завершення досудового розслідування, які повинні бути вирішені шляхом вдосконалення деяких норм чинного КПК.

Указом Президента України № 501/2015 від 25.08.2015 р. була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини, що обумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері. Окреслені стратегічні завдання стосуються всіх ланок життєдіяльності в тому числі й кримінального процесу, оскільки саме під час кримінального провадження відбуваються численні порушення прав, свобод та законних інтересів людини. Враховуючи, що до завдань кримінального провадження віднесено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень та охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження можна констатувати, що

їх реалізація покладається саме на відповідні державні органи та посадові особи.

Затвердження Стратегії є одним із послідовних кроків, спрямованих на плідну роботу суду, державних органів та посадових осіб, уповноважених здійснювати кримінальну процесуальну діяльність й тим самим захищати права та законні інтереси підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), виправданого, засудженого, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача всіма передбаченими законом засобами.

Зі змісту окремих норм КПК (ст.ст. 221, 253, 317 та ін.) випливає, що термін «ознайомлення з матеріалами кримінального провадження» можна розуміти в широкому та вузькому сенсі.

В широкому значенні ознайомлення з матеріалами кримінального провадження означає діяльність сторін процесу, пов'язану із вивченням необхідних процесуальних документів, їх копіюванням та виписуванням необхідних даних, що вчиняється під час досудового розслідування та судового провадження. В цьому випадку ознайомлення відбувається за клопотанням сторін кримінального провадження в разі його задоволення слідчим, прокурором чи судом.

У вузькому сенсі ознайомлення пов'язується з конкретними процесуальними діями, в тому числі слідчими (розшуковими) та негласними слідчими (розшуковими) діями та їх результатами. Зокрема, сторони ознайомлюються з певними матеріалами (отримують ту чи іншу інформацію) шляхом повідомлення слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Ознайомлення в цьому аспекті носить частковий характер, оскільки пов'язується тільки з проведенням певної процесуальної дії, прийняттям процесуального рішення чи здійсненням процесуальної дії.

Одним із інститутів, покликаних для забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу, є ознайомлення з матеріалами кримінального провадження до завершення розслідування. Підкреслюючи його важливість, законодавець відносить цю процесуальну дію до одного з загальних положень досудового розслідування.

Відповідно до ст. 221 КПК слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кри-

мінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається.

Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ч. 2 ст. 221 КПК).

Разом з тим, КПК України, забороняє виготовляти копії протоколів НС(Р)Д та додатків до них (ч. 3 ст. 254).

Отже, виникає, принаймні, три запитання, які стосуються ознайомлення з матеріалами НС(Р)Д до завершення досудового розслідування. 1. Коли матеріали НС(Р)Д набувають статусу загальнодоступного документа? 2. Чи можуть учасники процесу робити копії з цих матеріалів? 3. Якщо ознайомлення з оригінальним примірником носія інформації потребує використання спецтехніки або спеціального програмного забезпечення і пов'язане з дешифруванням зашифрованої за допомогою спецтехніки інформації, то в якому вигляді ці матеріали надаються для ознайомлення учасникам процесу?

Термін «матеріальні носії інформації» (МНІ) використовується в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (далі – Інструкція). Причому, під МНІ в цьому нормативному акті розуміються документи: а) щодо організації НС(Р)Д (постанови, клопотання, ухвали, доручення); б) в яких фіксуються результати проведення цих дій (протоколи та додатки до них); в) відповідного службового листування (листи, доповідні, рапорти тощо) (п. 5.6 Інструкції).

Таким чином термін МНІ у сенсі Інструкції не є тотожним терміну «носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії» в сенсі гл. 5 КПК України.

Відповідно до ст.ст. 105, 107 КПК при застосуванні технічних засобів фіксування кримінального провадження аудіо-, відеозаписи процесуальної дії є додатками до протоколів. Оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії зберігаються в матеріалах кримінального провадження. При цьому КПК зобов'язує з метою збереження отриманих відомостей виготовляти їх резервні копії, про що зазначається в протоколі і які зберігаються окремо.

Як зазначається в ч. 1 ст. 252 КПК та п. 4.1. Інструкції протокол прохід і результати проведеної НС(Р)Д (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках –

уповноваженим працівником оперативного підрозділу і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження.

МНІ щодо проведення НС(Р)Д долучаються до матеріалів кримінального провадження у встановленому КПК України порядку лише після їх розсекречення та прийняття рішення про їх зняття з обліку в РСО (п. 5.27 Інструкції).

Заборона, передбачена ч. 3 ст. 254 КПК, на виготовлення копій протоколів НС(Р)Д та додатків до них стосується недопустимості робити копії цих документів під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення в порядку ст. 221 КПК. Але звертаємо увагу, що мова йде лише про протоколи НС(Р)Д та додатки до них і не може бути розповсюджена на інші матеріали НС(Р)Д.

І, нарешті, не має жодного сенсу надавати для ознайомлення учасникам процесу оригінальний примірник носія інформації, якщо відтворення зафіксованої на ньому інформації потребує використання спецтехніки.

З огляду на вищесказане, вбачається доречним запропонувати ряд доповнень до чинного КПК.

По-перше, на прокурора необхідно покласти обов'язок повідомляти, принаймні стороні захисту, про розсекречення МНІ НС(Р)Д до завершення розслідування.

По-друге, сторона захисту повинна мати право вимагати якнайшвидшого розсекречення матеріалів НС(Р)Д у тих випадках, коли на ці результати посилається сторона обвинувачення при обґрунтуванні своїх процесуальних рішень.

По-третє, ч. 2 ст. 221 КПК слід викласти у наступній редакції: «Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 254 цього Кодексу».

І, нарешті, стороні захисту, потерпілому та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається для ознайомлення резервна копія носія інформації у вигляді, що дозволяє їх відтворення на побутових пристроях, якщо ознайомлення з оригінальним примірником носія інформації потребує використання спецтехніки або спеціального програмного забезпечення і пов'язане з дешифровкою зашифрованої за допомогою спецтехніки інформації.

Це не позбавляє обов'язку сторони обвинувачення надати в подальшому до суду протокол НС(Р)Д з додатком у вигляді оригінального примірника технічного носія інформації зафіксованої процесуальної дії.

Відповідно до п. 4.8 Інструкції фіксація результатів НС(Р)Д повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів.

Отже, у разі виникнення у учасників судового розгляду або суду сумнівів щодо тотожності інформації, зафіксованої на оригінальному примірнику та наданої копії у вигляді, що дозволяє відтворення інформації на побутових пристроях, для дослідження додатків та надання висновку може бути залучений експерт, який має відповідний доступ до державної таємниці.

Кропивка Руслан Олегович

старший слідчий слідчого відділу
Управління СБУ в Сумській області,
аспірант Національної академії Служби
безпеки України

ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Однією із новел КПК України 2012 р. є наділення судів функцією судового контролю за прийняттям окремих рішень під час досудового розслідування з метою забезпечення дотриманням прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження.

Найбільшого обмеження конституційні права підозрюваного, обвинуваченого зазнають при обранні запобіжного заходу. Підставами для його застосування є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений може переховуватися від органів досудового розслідування, перешкоджати будь-яким чином здійсненню кримінального провадження і т.п. Лише сукупність зазначених складових дозволяє слідчому, прокуророві ініціювати застосування запобіжного заходу. У протилежному випадку таке ініціювання виключається взагалі, що передбачено ч. 2 ст. 177 КПК України [1].

Рішення про обрання запобіжного заходу приймається виключно на підставі ухвали слідчого судді. При розгляді клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу слідчий суддя виступає незалежним арбітром, гарантом засади змагальності сторін, свободи у по-